

Derivaatta tangentin kulmakertoimenä

Pisteet $(a, f(a))$ ja $(a + h, f(a + h))$ sijaitsevat käyrällä $y = f(x)$. Näiden pisteiden kautta kulkevan suoran kulmakerroin on

$$\frac{f(a + h) - f(a)}{h}.$$

Tätä kutsutaan myös funktion *erotusosamääräksi* pisteessä $x = a$. Pisteiden kautta kulkeva suora on käyrän *sekantti*. Kun pisteet lähestyvät toisiaan, ts. $h \rightarrow 0$, sekantti kääntyy vähitellen käyrän *tangentiksi*. Tällöin erotusosamäärä lähestyy tangentin kulmakerrointa.

Toisaalta raja-arvoa

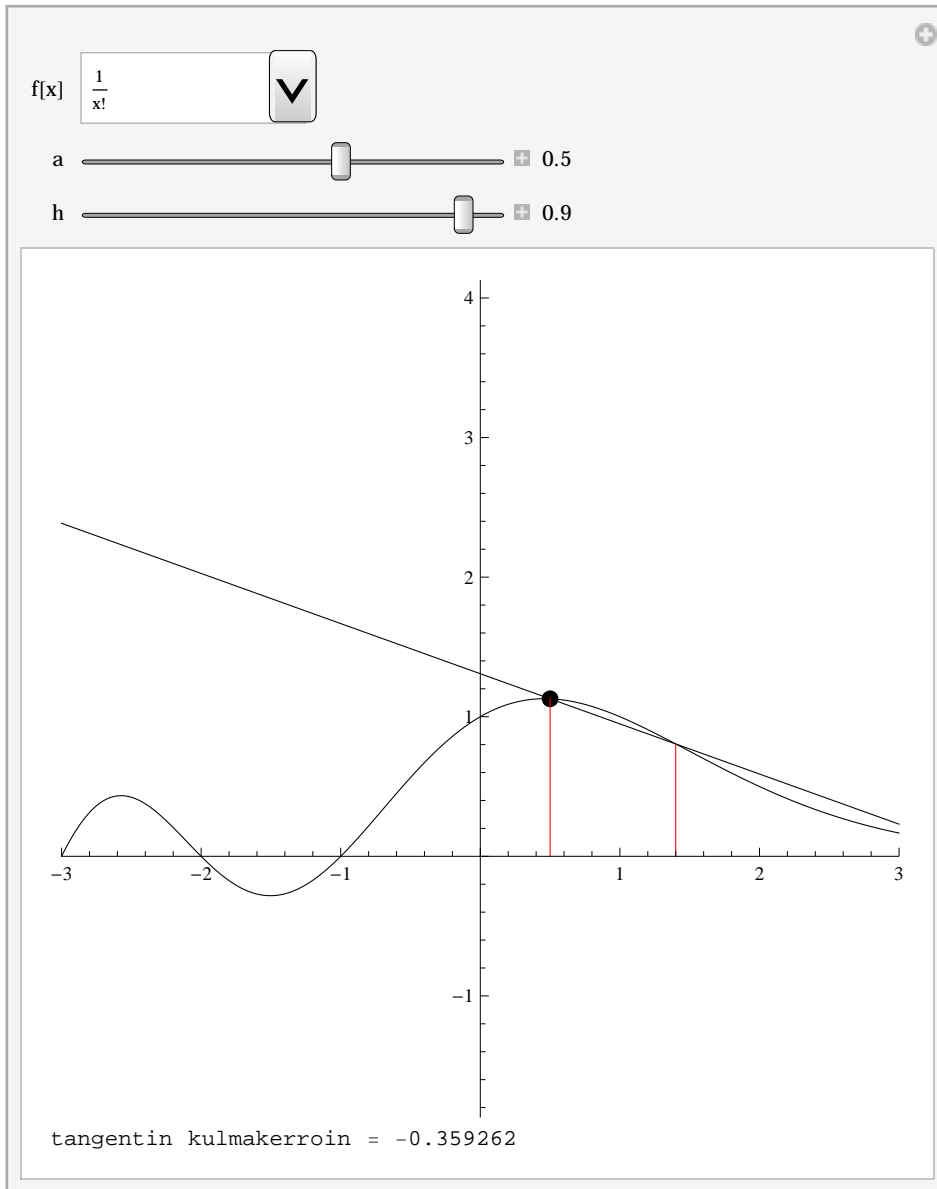
$$\lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(a + h) - f(a)}{h}$$

kutsutaan *funktion f derivaataksi pisteessä a*, ja sitä merkitään $f'(a)$. Tällä tavoin geometrisesti tulkittuna derivaatta on siis funktion kuvaajan tangentin kulmakerroin.

Siirrä alla olevassa demonstraatioissa muuttujaan h liittyvää liikusäädintä siten, että $h \rightarrow 0$, ja tarkkaile sekä sekantin kääntymistä että kuvion alapuolella ilmoitetun kulmakertoimen muuttumista.

Voit myös vaihtaa tarkastelupistettä a liikusäätimen avulla tai valita jonkin muun funktion pudotusvalikosta.

Muuttujalle a tai h voi antaa arvon myös näppäimistöltä napauttamalla ensin säätimen vieressä olevaa +-merkkiä.

■ Tehtäviä

- 1) Valitse funktioksi $f(x) = x^3 - 1$. Valitse jokin tarkastelupiste a ja pidä se kiinteänä. Muuta h :n arvoa siten, että se lähestyy nollaa a) positiiviselta, b) negatiiviselta puolelta. Lähestyykö tangentin kulmakerroin samaa arvoa riippumatta siitä kummalta puolelta h lähestyy nollaa? Jos näin on, niin kirjaa muistiin a :n arvo ja vastaava kulmakertoimen, ts. derivaatan $f'(a)$ arvo.
- 2) Anna edellisessä esimerkissä tarkastelupisteelle a useita arvoja tasavälisesti ja riittävän tiheästi. Määritä vastaavat kulmakertoimen eli derivaatan arvot ja tee näistä taulukko. Hahmottele tämän avulla derivaattafunktion $f'(x)$ kuvaaja.
- 3) Kuten edellinen tehtävä, mutta funktiona a) $\sin(x)$, b) e^x .
- 4) Kertomafunktion $n!$ määrittely voidaan ns. gammafunktion avulla laajentaa melkein kaikille reaaliluvuille. Piirrä samalla tavoin kuin tehtävässä 2 funktion $f(x) = 1/x!$ derivaatan kuvaaja.

5) Toista ensimmäisen esimerkin tarkastelut, kun funktiona on $f(x) = x^2 + |x - 1|$ (merkintä $x^2 + \text{Abs}[x - 1]$ Mathematican merkintätavan mukaisesti) ja tarkastelupisteenä $a = 1$.

6) Tarkastele funktiota $f(x) = x^3 - 1$ ja jotakin kiinteää a :n arvoa. Laadi taulukko h :n arvoista ja vastaavista kulmakertoimen k arvoista. Hahmottele taulukon perusteella funktion $k(h)$ kuvaaja. Minkä funktion kuvaaja tämä on?